

ÖRTÉNETI APOK.

FELELŐS SZERKESZTŐ
K. PAPP MIKLÓS.

Megjelenik minden vasárnap. — Előfizetési ár: Félévre 6 f. Egész évre 12. f. — Szerkesztőségi Iroda:
Lyceumi nyomda. — Kiadó hivatal: Gr. Teleki Domokos ház nagypiacz.

KÖLCSEY FERENCZ LEVELEIBŐL.

Közi: K. Papp Miklós.

II.

Cseke, Julius 6. 1838.

Kedves barátom, folyó hó 4-dikén költ leveledet ma délben vevém; Darvay lovas küldötte tegnapelőtt volt itt s hozott uj esketéseket s tőled egy levelet junius 29-dikéről, mely most előttem fekszik s dolgozásaim folytatásában mutatóul szolgál. Darvay panaszkodik, hogy az emberek nagyon restek s mig vallomásaikat leírják, két, három követet várnak magokhoz. Tapasztalásból tudom: e restség nem mindég rossz akarathól származik; de magyarjaink karakterében mélyen ül s őket sok jó tételében megakadályoztatja. Ez is azon dicsőséges tulajdonok közé tartozik, melyek ázsiai szép eredetünket bizonyítják. Ázsia, mint közönségesen tudva van, az indolentiá és mozdulatlanság áldott hazája. Pedig bár késsen lennének már minden esketések! Én arról is szeretnék tanut, a mit Ujhelyi Károly Eötvös M. barátunknak a maga vallomása felől Károlyban mondott. Jó lenne, ha e felett Miskával értekeződnél.

Te csak dolgozzál, a mint érkezel; előttem mind személyed sokkal becsesebb, mind ügyed sokkal szentebb, mintsem azt minden házi dolgaimnak elébe nem tenném. Ha Viskre mennék s te oda jönnél, az csak hátramaradást okozna. Mert fürdőben s épen a viski nyomorult viskókban ily fontos dol-

got, mint a miénk, végezni nem lehet. Azért akármikor jössz, engem itthon találsz; itt helyünk, csendünk és időnk elég leszen, hogy mindent a legnagyobb figyelemmel egybeszerkeztessünk.

Darvay küldöttjétől tegnapelőtt küldék hozzád egy kis levélkét, melyben nincs egyéb, mint tudósítás azokról, miket Darvay által vevék.

Látogatásod a zsbói siroknál lelkemben megrázott. Mely időket értünk! Ime annak, ki életét hazájának szentelé, lopni kell egy pillantatot, hogy saját fészkében, az ősi lak kapuji előtt, futó pillantatot vethessen — a sirhalmokra! Barátom, de mi férjfiak vagyunk, mi karakterünket küzdés által nyerők; s ennek diadalmi koszorúja az, hogy tudunk szenvedni lélekleveretés nélkül; tudunk szenvedés által lélekben emelkedni. Nem sokkal szebb-e ez, mint a moraliter elsülyedteknek szolgálai nyugalomban tespedésök?

Bóthy levelét újra meg újra olvastam. Ez rejtély, melyhez annak, ki a bihari gyűlésről tudósítva nincs, kulcsa nem lehet. Ők végeztek felőled valami kedvezőt; de nem mondja el mit; talán, hogy általa meglepettessél. Azt szeretném, ha a megyei bizonyítványt, miről írja, hogy számodra megrendeltetett, saját felvigyázata alatt iratta volna meg és hogy a főjegyzőtől maga általvévén, hozzád még itt létedben elküldené. Egyébiránt a bihari főjegyző már aljegyző korában jó írónak magasztaltott; így, ha jó akarata nem hiányzik, hasznos munkát készíthet. Légy rajta, hogy a Csanády leve-

ének Zichy kezébe lett jutása felől tanubizonyosságot nyerhessünk, s ha lehet, még köztünk létedben.

Ma kezdém a fiscus azon állítását, hogy notát nemcsak tettelesen lehet elkövetni, megczáfolni. Minden egyéb a rám bizottak közül régen készen van; de az azóta két ízben kapott esketések és tudósítások szerint kész munkáimban is a szükséges változásokat két, három nap alatt megteszem.

Áldjon meg az ég! öllelek forró szent barátsággal.

KÖLCSEY.

DEÁK FERENCZ ÉS HERTELENDI országgyűlési jelentése 1836-ból.

Közlő: K. Papp Miklós.

(Folytatás.)

Az urbéri uri székek eltörlésében szinte meg nem egyezvén a kormány, azok újra megállapítottak, sőt még az sem lön elfogadva, hogy annak minden tagjait a megye nevezze ki, pedig az már csakugyan ellenkezik az igazság és méltányosság elveivel, hogy a földes ur önügyében is maga keresse össze pörének bírját. — Azonban e részben is tétettek valamelyes javítások, mert meghatározatott, hogy olyan uri széken, mely előtt a földes ur és jobbágy közötti pörök forognak fenn, sem a földes ur maga, sem tisztjei soha előülők vagy közbírák nem lehetnek, elnököt ugyan a földes ur választhat, de csak táblabíró; választhat két meghívottat is, kik azonban törvénytudók és részrehajlás nélkül valók legyenek. Törvényes bizonyosság mindenkor a vidékbéli szolgabíró és esküdt leendő s ezek szinte közbírói minémiségben szavazattal fognak birni, a tisztí ügyész szavazat nélkül ugyan, de mindenkor jelen lészen, a jobbágyok azonban más ügyész segedelmével is élhetnek, végre a jegyzőt, kinek szavazata soha nem lesz, az uraság választhatja ugyan, de saját tisztjei s ügyésze ilyen uri széken jegyzők nem lehetnek.

De nem számlálgatjuk tovább azokat, mik az urbéri viszonyok eránt elhatározat-

tak, magok az alkotott törvények fogják megmutatni, mik történtek a jobbágyok terheinek enyhítésére, az önkény korlátozására és sok visszaélés eltörlésére. Azonban nincsen még e hét törvényczikkelylyel bevégezve minden, a mit adózó nép sorsának könnyítése, de kivált morális emelkedése a nemzettől méltán megkíván, s valóban sok van még e részben hátra, mi felett a jövő törvényhozásnak tanácskozni s határozni kell, ha korunk is a mult századok káros mulasztásának vétkeiben részesülni nem akar.

Ha nemzeti önállásunk érdekeit valódi méltánylani tudjuk s hazánkat szabadnak, erősnek és virágzóknak óhajtjuk, ne tartuk elégnak, hogy jobbágyaink élhetése törvény által biztosítva van, hanem neveljük a népet, ébresszük és tápláljuk keblében az emberiség szelid méltóságának nemesebb érzeteit, javítsunk erkölcein, fejtsük ki lelki tehetségeit s terjesszük a közértelmességet. De nemcsak oktatás, hanem a czélerányos törvények is hatalmas, sőt szükséges eszközei a nép nevelésének, gondoskodni kell tehát a jövő törvényhozásnak oly törvényekről, melyek személyt, vagyont és a szorgalomnak gyümölcseit minden önkény ellen biztosítva, just adjanak a népnek, hogy fekvő tulajdont szerezhessen, és szabadságot adjanak a jobbágyoknak, hogy szabad alku mellett minden jobbágyi tartozásoktól örök szerződés által megválthassa magát, mert tulajdon és szabadság az iparkodásnak leghatalmasabb ösztönei, tulajdon és szabadság azon édes kötelek, melyek a polgárt legszorosabban kötik hazájának sorsához. Sőt gondoskodni kell a jövő törvényhozásnak arról is, hogy azon néposztály, mely a közállomány legsúlyosabb terheit viseli, azon hazában, melyet ő mivel, ő táplál s ő védelmez, leginkább a polgári jusoknak is részese lehessen s majd ha érdekeink nem külön válna, hanem egy nemzeti közérdekben egyesülve fognak őrt állani haza, törvény és király mellett s együtt segítik elő az ország virágzását, akkor lesz bétöltve azon köteletség, melylyel hazánknak s önmagunknak tartozunk.

Meg kell még az urbéri czikkelyeknél emlitenünk azt is, hogy midőn azokat elsőben felterjeszténk, a második czikkelyben,

hol a jobbágytelki állománynak minden megyére meghatározott mennyisége adatik elő, Posega, Verőcze, Szerem vármegyékét alsó tótországi nevezet alatt külön jegyeztük fel a tabellában, utánok következtek a Banátnak nevezett Temes, Torontál, Krassó vármegyék, ezek után pedig Horvátországnak megyéi valának megnevezve. A királyi válasz e pontra azt kívánta, hogy mivel a Bánát közigazgatási tekintetben már most az ország egyéb megyéitől semmit nem különbözik s egyenesen Magyarországhoz tartozik, elhagyván mi is a Banáti nevezetét, azon három megyét a magyarországi megyék sorába igtassuk. Elfogadtuk mi a királyi válasznak ezen észrevételét, hanem Posega, Szerem és Verőcze vármegyékkel is éppen azt cselekedtük, mert meg valánk történeti s törvényes okokból győződve, hogy ezen három megye alsó tótországi név alatt külön nem említettethetik, hanem mint Magyarország közvetlen egészítő része szinte a magyarországi megyék sorába igtatandó. Ezt pedig annyival inkább szükségesnek véltük, mert Horváthország némü jusokat formált e három megyéhez, s még utóbb a jelen törvény szerkezetét is és az abban előforduló rendet, melyet a királyi válasznak elfogadott észrevétele után Banát példájával sem lehetett volna menteni, maga mellett hozta volna fel erősségül. Ellenzette a királyi válasz ezen változtatást, de többször ismételt felírásaink után az utolsó királyi válasz megegyezett abban. Így tehát minthogy azon kérdés, vajjon e három megye Magyarországnak közvetlen része-e vagy inkább Horváthországhoz tartozó? itten vitatás és határozás alá nem jött, mi jussaink fenntartása végett az alsó tótországi nevezetet mindenhol elhagytuk s azon három megyét a magyarországi megyék sorában jegyeztük fel.

Az urbéri 3-ik és 7-ik cikkelyeknek azon rendelete, hogy midőn a földes ur vagy a jobbágyok többsége kívánja, az urbéri legelő külön hasittassék ki, szükségessé tette a közbirtokosságokra nézve is az arányossági pereknek újabb elrendelését. Törvényt alkottunk tehát erről is, melyben egyszersmind elhatároztunk, hogy a hol helyhezet és egyéb körülmények engedik, a birtoknak öszvesíté-

sét s az osztályrészeknek, a mennyire lehet, egy tagban leendő kimetszését ugyanazon arányossági perrel kívánhassa és eszközölhesse bármely közbirtokos. Ugy hisszük, hogy a törvénynek ezen rendelete hazánk gazdasági s közmívelődési előmenetelét fogja eszközölni.

Az urbérnek folytában törvényt alkottak az ország rendei azon közterhekről is, melyeket a jobbágyi birtokot használó nemesek viselni tartoznak és elhatározták azt is, hogy mindazon telkek, melyek az urbérnek béhozatala óta elhagyottak vagy a Hármas könyv 1-ső részének 40-ik czimjében meghatározott osztály esetein kívül a földes urak által elfoglaltattak, ismét megnépesíttessenek. Igazság és méltányosság egyaránt megkívánták, hogy e részben törvényt alkottassék, mert eddig is sok vala már kivált az ország némely vidékein azon telkek száma, melyek nemesi kézre kerülvén, a közadó alól kivétettek, s a szegény adózó nép még ezek helyett is viselte a közterheket; most pedig, midőn a jobbágytelkek használhatóságának szabad eladását az új törvény megengedi, még inkább szaporodott volna a közadó fundusának nem igazságos csonkítása, mert vétel útján többet adhatott volna ugyanazon telkért a nemes, ha tőle adót nem fizetne, s így a szegény adózó még a vételbéli concurrentiát sem állhatná ki s a közterheket mégis ő fizetné attól is, a minek más yeszi hasznát.

Midőn ezen törvénycikkely felett folytak tanácskozásaink, sürgettük azt is, hogy a szállásttartó katonaságnak élés házi tartása s általában a katonatartásból eredő veszteségek teljesen megszüntessenek, minthogy azt a törvény soha el nem fogadta s gyakorlat által is éppen az adózók könnyebbségére vala hajdan behozva, most pedig leg-súlyosabb és legigazságtalanabb terhe a szegény népnek mind azért, mert aránytalanul vagyon felosztva, mind pedig azért, mert a vele öszveköttött számos visszaéléseket meggátolni majdnem lehetetlen. A királyi válasz elismerte, hogy e részben is kell az adózókon segíteni, de az idő rövidségét hozván fel ellenökül, azt kívánta, hogy egy országos választmány a katonatartás és szállás-

adás eránt értekezvén azokkal is, kiket e végre ő felsége ki fog nevezni, kimerítő véleményyt készítsen, s az a jövő országgyűlésén okvetetlenül tanácskozás és határozás alá vétessék. Megnyugodott ebben az ország rendeinek többsége, noha nem kevesen valánk, kik a sürgetett megszüntetést, mint a kérdés alatti törvényczikkely alkotásának multhatatlan feltételét, kívántuk tekinteni s a választmány ki is nevezetvén, a királyi válasznak elfogadott tartalma törvénybe iktatott.

Midőn már az urbéri törvényczikkelyek eránt nagy részben megvolt a nemzet és fejedelem közötti egyesség, ő felsége mult 1835-ik esztendei augustus 23-án költ királyi válaszában kijelenté: hogy az urbéri munkának befejezésével az országgyűlést el fogja oszlatni, s ugyanazért az urbérnek teljes bevégzésére és azon tárgyakra, melyek minden országgyűlésének szokott tárgyai, rendes elhatározására két hónapi határidőt rendelt. Mind 1825-ik esztendőben, mind a jelen országgyűlésen el volt határozva, hogy a kilencz rendszeres munka csak egyszerre és együtt fog királyi megerősítés alá terjesztetni s az országos rendeknek ezen határozatát ő felsége is elfogadta. Azonban idő és tapasztalás megtanítottak bennünket, hogy ezen határozás ki nem vihető, mert sokkal több idő kívántatnék azon munkák felvételéhez, mintsem hogy tanácsos volna törvénykezésünknek és a közigazgatásnak súlyos kárával az országgyűlést oly sokáig szakadatlanul együtt tartani, de amugy is szükséges vala, hogy minél előbb teljesebben menjenek azon törvények, melyek ezen országgyűlésen alkottattak, mi tehát a kilencz rendszeres munkának egyszerre és együtt leendő felvételéhez nem ragaszkodtunk, de abban sem nyugodhatánk meg, hogy az urbéren és ahhoz tartozókon kívül semmi más törvény ezen országgyűlésen ne alkottassék, ugyanazért a fejedelmi szónak szentségével biztosított országos végzésre hivatkozva, kinyilatkoztattuk felírásunkban, hogy az említett végzéstől csak azon feltétel mellett állunk el, hogy némely olyan pontokat, melyeknek minél előbbi elhatározását a nemzet mindenképp feltétlenül kívánja, még ezen

országgyűlésen tanácskozás alá veszünk s azok eránt a törvényjavallatokat az urbéri törvényekkel együtt fogjuk ő felségének királyi helybenhagyása alá terjesztetni. Felírásunkra kedvező választ nem nyertünk, sőt ő felsége újabb királyi levele által sietést sürgetve, ismét kijelenté, hogy a meghatározott két hónap elmúltával az országgyűlést fejedelmi jussa szerint csakugyan el fogja oszlatni. Ekkor mi azt mondánk köztanácskozásaink folytatásban, hogy törvény nincs, mely az országgyűlésének elosztatását fejedelmi jusok közé számlálná, de arról világos törvény szól és pedig sarkalatos törvény, tudniillik az 1790-ik esztendei 13-ik cikkely, hogy a királyi előadások tanácskozás alá vétessenek, s az ország igazságos sérelmei minden országgyűlésen tetteleg és valóságosan orvosoltassanak, újabb törvényeink tehát az országgyűlésének végét nem bizonyos időhez, hanem az elvégzendő tárgyakhoz kötik, ugyanazért míg e sarkalatos törvény rendeletének elég téve nincsen, mi az országgyűlésének elosztatásában meg nem nyugszunk, annyival inkább, mint-hogy feltétel mellett állottunk csak el attól, mit a fejedelmi szent ígélet is biztosított, feltételünknek tehát méltán megkivánjuk. A felírásban röviden hivatkozánk a törvényekre s azon okokra, miket előbbi felírásunkban kifejtettünk és szakadatlanul folytatánk tanácskozásainkat a kiszemelt tárgyak felett, melyeket míg ezen országgyűlésen az urbérrel együtt készülénk felküldeni. Végre a kitűzött két hónapnak utolsó napjaiban ismét érkezett egy királyi levél, mely szinte sietést sürget, de igéri, hogy az elkezdett tárgyak bevégzéséhez fog elegendő idő engedtetni.

Igy születtek azon törvények, melyeket a többi rendszeres munkák tárgyaiból kiszemelve, tanácskozás alá vettünk s ő felségének felterjeszténk, ki azoknak nagy részét el is fogadta. Így alkottuk a szóbeli perekről szóló cikkelyt, mely általában mindennek, de kivált a szegényebb sorsuaknak felette szükséges vala, így alkottunk törvényeket a vásári bíróságról s a pénzbeli elmarasztalást magokban foglaló ítéletek végrehajtásáról, melyek kereskedésünkre és hitelünkre jótévő hatással lehetnek, törvény által határoztuk

el a kiszemelt tárgyak között azt is: hogy a legfőbb ítélőszékek is kötelesek legyenek ítéleteiket okokkal támogatni, határozotunk a világos örökösödés eseteiben végrehajtandó osztálynak rövidebb és könnyebb módjáról, megadtuk a perlekedési tehetséget a nem nemeseknek is, hogy letöröljük a homályt, melyet e részben eddigi törvényeink vetettek nemzetünkre, végre több más pontok között megrendeltük azt is, hogy a jövő országgyűlése alatt főbb ítélő székeink előtt is folyjanak a feljebb vitt pörök, sőt mivel ezen hosszas országgyűlése alatt a feljebb vitt s még el nem ítélt pereknek száma fellette megszorodott, elhatároztunk, hogy országgyűlése után a királyi tábla két ülésre osztva, vizsgálhassa a feljebb vitt pereket s még a rendes törvényszünetek alatt is bíraskodhassék, ugyanazért a királyi tábla tagjainak számát is szaporíttatni kívántuk, a miiben ő felsége is megegyezett. Hiányos ugyan némely részben e törvény határozata, mert csak a feljebb vitt perekről rendelkezik, de a kormány nem egyezett meg abban, hogy országgyűlése alatt azon perek is folyhassanak, melyek a királyi tábla előtt tételnek folyamatban s így kénytelenek valánk legalább a feljebb vitt perekről törvény által gondoskodni, nehogy tovább is teljes mértékben fennálljon hazánkban azon fonákság, mi szerint addig, míg új törvények alkottatnak, a magános viszonyok eránt fennálló törvények végrehajtása a polgárok súlyos kárával s az igazság kiszolgáltatásának tetemes hátramaradásával fel vala függesztve. Egyéberánt

Alázatos véleményünk szerint jövőben is csak úgy lehet a hasznos javításoknak ösvényén biztosan haladni, ha a törvényhozás a legszükségesebb pontokat, melyek vagy halasztást nem szenvednek vagy fontos követkevéseik miatt kitünőleg hasznosak és azokat, melyeknél az óhajtott süker inkább reménylhető, kiszemelve, külön veszi tanácskozás alá, mert minden előrelépés nyereség a haladni akarónak. Olyan országban, hol a belső elrendelésnek és a fennálló törvényeknek öszvesége nem rendszeresen alkottatott, hanem inkább egyes eseteknek és az egyes körülmények öszveszövődésének szüleménye, törvényhozás utján rendszeresen és egyszer-

re javítani majdnem lehetetlen, mert még a legfonákabb törvénynek, sőt még a százados gyakorlat által divatozó visszaéléseknek is találkoznak pártolói, kik vagy megszokásból vagy önérdékök miatt ellenségei a szükséges változtatásnak, a ki tehát a hibák és előítéletek egész tömegét egy csomóba fogva, egyszerre akarja kiirtani, sok egyes érdekeket, melyek külön válva nem sok gátot vehetének, öszvesit maga ellen s rendszerének a sükert áldozza fel, ki kell igen is tűzve lenni a főczélnak s kerülni kell mindent, a mi attól félre vezethetne, de a czél felé minden előlépés, mely a jövődönök utját nem zárja, valóságos haladás és minden egyes javítás tettelleg használva biztosabb utat készít még több javításra, mert a tapasztalásnak meggyőző ereje leghatalmasabb mindenkor. Addig, míg a nemzet értelmes többsége valamely javításnak hasznos, sőt szükséges voltáról meggyőződve nincsen, azt a törvényhozás rendes utján megállapítani úgy sem lehet, valamint ellenben, ha ezen meggyőződés általános, az óhajtott javításnak sükerét csak halasztani képes az átalkodott ellenszegülés, de azt végképpen eltávoztatni hatalmában nincsen, mert a jobblétre vágyás oly természeti ösztön, melyet elnyomni soha nem lehet. De éppen a lépésenként haladás szülheti ezen általános meggyőződést, és valóban sok visszaélés, melyet egykor ezerek pártolának, későbbben közakarattal lett eltörölve, sok igazságos, hasznos, sőt szükséges törvény, melyet előbb ezerek gátolának, lett közakarattal elfogadva ott, hol az igazságnak és közügynek baráti csüggedést nem ismerő buzgósággal újra és ismét újra küzdöttek az előítéletek ellen igazság és közügy mellett.

Hazánk is fellépett már a haladásnak pályájára s nemzet és kormány egyformán általlátják, hogy törvényeinken és belső elrendelésünk minden ágaiban sokat kell javítani, mert hiszen magok a rendszeres munkálatok is csak azért készültek. De a javításnak egyes pontjai felett különbözők a vélemények s ha minden egész rendszerében együtt és egyszerre vétetik fel, némely egyes pontok megtarthatása miatt a leghasznosabb javításoknak is könnyen gátot vet a többség, a mi egyébként nem történnék. Sőt az a káros oldala is vagon az

eféle tanácskozásnak, hogy a mint ezen országgyűlésének példája is bizonyítja, sok olyan javítás, melyet még ellenségei sem mernek nyilván s egyenesen megtámadni, a rendszernek színe alatt tárgyról tárgyra, sőt egyik országgyűléséről a másikra halasztatik, szükséges tehát arra törekedni, hogy a jövő országgyűlése magát egyedül egy kitűzött rendszeres munkához ne kösse, hanem javítson s igazítson, a hol leginkább kell és lehet.

Fájdalommal jelentjük továbbá, hogy a kiszemelt tárgyak között sem az egyházi tizedről, sem tisztviselők büntető hatalmának törvény általi korlátozásáról készített javallatinkban a méltóságos főrendek meg nem egyeztek s az ő ellenkezések miatt azokat ő felsége eleibe sem lehetett terjesztenünk.

Az egyházi tizedre nézve nemcsak a megszüntetést vagy kényszerített megváltást nem lehetett törvénybe íglatnunk, de még abban sem egyeztek meg a méltóságos főrendek, hogy a kibérlési elsőség, mely eddigi törvényeink szerént a tizedekre nézve is a földes urat illette, s melynek következtében sok földes ur igen kedvező örökös szerződés mellett bírja az egyházi rendtől a tizedet, újabb törvény által ezen szerződésekkel együtt azokra ruháztassék, kik a tizedet adni kötelesek. Ez pedig csakugyan igazságon és méltányosságon alapul, mert hogy a földes ur még ebben is ön jobbján nyerekedjék, az osztó igazsággal megegyeztetni nem lehet s mielőn valamely adózásnak megváltása bérbe adatik, bizonyosan természetesebb az, hogy a megváltás és annak hasznai azokat illessék, kik azon adózás terheit viselik, mint bármely harmadikat, kénytelenek valánk tehát legalább azon csekély kedvezéseket, melyek a kilenczedre nézve már az urbérben elhatározattak a tizedekre nézve is kiterjeszteni s így lett alkotva a tizedekről szóló új törvény.

A tisztviselőknek büntető hatalmára nézve törvény által akarták kimondani a nemzetnek képviselői azt, a mit már a kormány gondossága főbb parancsolatok által eddig is megrendelt, hogy t. i. a törvényhatóságoknak tisztviselői senkit 12 pálcza útésen vagy három napi börtönön felül önhatalmokkal ne büntethessenek s egyszersmind

törvénybe ígatták azt is, hogy a földes urak és azoknak tisztjei semmi közfenyíték alá tartozó vétek eránt nem bíraskodhatván, az urbéri 7-ik cikkelyben meghatározott eseteken kívül büntető hatalmat ne gyakorolhassanak. Ezt sem fogadták el a méltóságos főrendek és különösen ellenezték azt, a mi ezen cikkelyben a földes urak eránt rendeltetett, azt vitatván, hogy az efféle kisebb kihágásokban is földes urat illet a büntető hatalom. Pedig annyi csakugyan igaz, hogy közfenyíték alá eső vétekért csak a közállománynak lehet jussa a vétkest megbüntetni, ezt a just és büntető hatalmat tehát a közállomány nevében csak az gyakorolhatja, kinek azt a közállomány mint tisztviselőjének nyilván általadta, hogy ypedig a közállomány önhatalmának, sőt kötelességének legfontosabb részét egy egész osztályra s az osztálynak minden egyes tagjaira, mielőtt azokat, tehetségeiket, indulatjokat ismerné vagy csak ismerhetné is, válogatás nélkül általruhazza, s hogy ezen hatalom már születésénél fogva minden földes urat illethessen, azt még feltenni sem lehet, mivel tehát törvény nincs, melyből ilyen földes uri hatalmat következtetni lehetne, annak némely helyeken eddig divatolt gyakorlatát inkább elnézett visszaéléseknek, mint törvényesített szokásnak lehet tekinteni. Felhozánk mindezeket a tanácskozás között és izeneteinkben is, de a méltóságos főrendeknek ellenszegülése az országgyűlésének végperczéig tartott, kénytelenek voltunk tehát e tárgyat is a jövő törvényhozás buzgó lelkesedésére bízni, reménylén, hogy a törvényhatóságok ön jussaikra ügyelve, sem tisztviselőiket a hatalom törvényes korlátain tüllépni, sem a földes urakat vagy azok tisztjeit az urbéri viszonyokon kívül más valamely közhatalmat bitangolni nem engedik.

A közzadó ajánlásának tárgya kerülván tanácskozás alá, mi is több megyéknek követivel együtt ismét sürgettük a katonatartásból eredő súlyos veszteségek terhét figyelembe vétetni, s nyilván kijelentettük, hogy mindaddig, míg ezek valóságosan és tetteleg megszüntetve nem lesznek, közzadó fejében 3,800,000 forintoknál többet semmi esetre nem ajánlhatunk; meg is állapodtak az or-

szág rendei ezen sommában, de azt ő felsége el nem fogadta s nagyobb mennyiségnek ajánlására szőlította fel az országos rendeket. Ezen első királyi válasz után is előbbi ajánlatunk mellett maradánk nem kevesen, de a többség már a másodszori felírás mellett megajánlotta azon mennyiséget, mely 1830-ik esztendőben is megajánlatott, tudniillik 4,395,244 forintokat s 38 $\frac{1}{2}$ krajczárokat és így a katonatartásból eredő veszteségek tettelegi bétudása sem sikerülhetett.

Ezen megajánlott adónak mennyiségét ígérték az ország rendei az országgyűlésének berekesztésétől számlálendő három esztendőkre és nem tovább oly világos kijelentéssel, hogy ha ezen idő alatt a törvények értelmében országgyűlése nem tartatnék, az adónak további fizetése azonnal megszűnjön. Nem akarának e feltételben a méltóságos fő rendek megegyezni s azt szokatlannak állították, de az adó felajánlásáról szóló felírásokat sem akarván hátráltatni, végre nem ellenzették, hogy az említett feltétel, melytől a nemzet képviselői el nem állottak, az adót tárgyazo felírásokban világosan kijelentessék. Ő felsége fejedelmi szavának szentsége alatt ismételve biztosított bennünket, hogy az országgyűlése a törvényes idő alatt, sőt a körülmények úgy hozván magokkal, még előbb is meg fog tartatni, a másodszor ajánlott adót elfogadta, de a mondott feltételt, mint a mely a nemzetnek fejedelme eránti bizodalmaival sem volna egyeztethető, el kívánta mellőztetni. Mi azonban a királyi válasz által nem láttuk megszüntetve az előre látó gondoskodásnak szükséges voltát; mert ámbár kedves vala nemzetünknek a fejedelem újabb ígérete, mely törvényeink szoros megtartása eránt ezen királyi válaszokban ismételtetett, de más részről azon okoskodás, mely magokban az említett válaszokban el vala szórva, hogy t. i. az 1715-ik esztendei 8-ik cikkely szerént az adó az állandó katonaságnak zsoldjára szükséges lévén, minthogy az állandó katonaság meg nem szünhet, az adónak sem szabad soha megszűnni, nekünk megnyugtatas helyett inkább aggodalmat okozott; mert ezen állítások fonalán azt is lehetne következtetni, hogy ha valamely országgyűlésén az adónak mennyisége felett a

nemzet és fejedelem meg nem egyezhetnének s a fejedelem minden e tárgy feletti határozás nélkül szétosztatná az országgyűlést, akkor az adó meg nem szünhetvén, annak előbbi mennyisége folyna tovább is, ily módon pedig meg volnának semmisítve azon sarkalatos törvényeink, melyek az adó feletti határozást egész kiterjedésében országgyűlésére tartozónak rendelik, a nemzet jussa ki volna játszva s az adó leszállítása egyedül fejedelmi kegyelemtől függne, mert elég volnak a kormánynak el nem fogadni a kisebb ajánlatot s az országgyűlésének végéig tagadó kijelentéséhez ragaszkodni, hogy ismét az előbbi mennyiség maradjon folyamatban. Minthogy tehát az 1827-ik esztendei 4-ik törvénycikkely szerint az adó feletti határozás egész kiterjedésében az országgyűlésére tartozik s az 1790-ik eszt. 19-ik cikkely azt rendeli, hogy a közadó egyik országgyűlésétől a másikig ajánltassék, az 1790-ik esztendei 12-ik cikkely pedig minden három esztendő alatt országgyűlését parancsol tartatni, világos következés, hogy ha ezen törvény szerint az országgyűlése meg nem tartatik, a további adó megígérve nem lévén, nem is folyhat, mert szabad alkotmányu hazában csak a törvényhozás terhelheti közadóval a polgárokat s az ajánlatnak idején vagy mennyiségén tul a fizetésnek terhe sem terjedhet. Mi tehát megmaradánk határozatunk mellett, mely a nemzeti jussoknak fenntartására szükséges vala, a fejedelem jussainak pedig semmi csorbulást nem okoz, mert ha a kormány pontosan eleget tesz a törvények világos rendeletének, ha a törvényes idő alatt mindenkor megtartja az országgyűlését, az adó ajánlásának említett feltételét teljesedésbe venni soha nem kell; végre a harmadik válasz után izenetben is kijelenténk, hogy miután ő felsége az ajánlott adót elfogadván, nyilván és ismételve igéri az országgyűlésének a törvényes idő alatt leendő megtartását, mi pedig nyilván és ismételve megmondottuk azt, a mit a törvényhatóságoknak tenni kell és tenni fognak, ha a törvénynek e részben elég nem tétetnék, sem újabb felírást, sem a tanácskozások további folytatását szükségesnek nem látjuk, de nem kételkedünk, hogy ajánlásunk

teljesítésében ajánlásunk feltételeit szemei előtt fogja tartani nemzetünk. Így lőn országos határozattá az, mit eddig a felírásokban nemzetünk nyilván ki nem mondott soha s így maradt meg a mellett a képviselői tábla, melynek szava kivált az adó ajánlásában bizonyosan legfontosabb, lehet reménylenünk, hogy a kormány törvényessége elhárítja rólunk ezen végzés teljesedésbe vételének szükségét, a nem reménylett esetben pedig kell hinnünk azt, hogy a törvényhatóságok hazafisága törvényeinknek életet adni s azokat életben tartani nem késik.

Az előleges sérelmek törvényeinknek ezen régi, de folyvást vérző kinos és veszélyes sebei, melyeknek orvoslását sem az ügynek igazsága, sem a nemzet áldozatai, sem forró esdeklésink buzgósa nem valának századok óta képesek a kormánytól kieszközölni, most is mindenekelőtt magokra vonták az országgyűlésének gondoskodó figyelmét, s mielőtt még a királyi előadások tanácskozásba vétetének, elkészült s felterjesztett ezek eránt az újabb felírás. Évekig vártuk a kért igazságot, ismételt felírások által sürgettük kérelmünk sikerét s évek múlva oly királyi választ nyertünk, mely mellett sérelmeink nagy részben tovább is sérelmek maradtak, sőt az ismét csalódott remények keserű érzése még súlyosabbá tette azokat.

(Folytatása következik.)

OKLEVELEK A BÉCSI CS. TITKOS LEVÉLTÁRBÓL.

I.

II. János király meghatalmazza követét Somlyai Báthori Istvánt, hogy közötté és II. Miksa császár és király között békét kötessen. Kelt Gyalu várában 1565. martius 24-dikén.

Joannes secundus dei gratia electus Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. significamus tenore praesentium, quibus expedit vniuersis. Quod nos ad plenum confisi de fide, integritate, rerum gerendarum sufficienti peritia et dexteritate fidelis nostri magnifici

Stephani Bathorij de Somlyo, capitanei, consiliarij et oratoris nostri, eidem igitur plenum ius, facultatem et mandatum agendj, tractandi et concludendi cum sacratissima caesarea et Regia maiestate Romanorum etc. etc. domino affine et maiore nostro obseruandissimo super honestis conditionibus concordiae et pacis inter ipsam caesaream et Regiam Maiestatem et illius parentem sacratissimum, felicis recordationis, ac nos complures iam annos agitatis et tractatis dandum, et concedendum duximus. Quemadmodum damus et concedimus per presentes promittentes et assecurantes ipsam sacratissimam caesaream et Regiam maiestatem in verbo nostro et dignitate Regia, quod quicquid prenomatus Stephanus Bathorj cum ipsa sacratissima caesarea et regia maiestate nomine nostro egerit, tractauerit aut concluderit, id totum in omnibus punctis, clausulis et articulis ratum atque firmum sumus habituri et inuiolabiliter obseruabimus, ac per nostros obseruari faciemus. Immo promittimus et assecuramus harum nostrarum sigillo nostro et chyrographa munitarum uigora et testimonio literarum. Datae in arce nostra Gyalw vigesima quarta die mensis Martij Anno domini millesimo quingentesimo sexagesimo quinto.

JOANNES electus Rex.

STEPHANUS BATHORIJ
de Somlyo.

(Eredetije a bécsi cs. titkos levéltárban.)

II.

II. János király meghatalmazza követét Somlyai Báthori Istvánt, hogy II. Miksa császárral és királylyal a közte és Miksa nővére Johanna hercegnő között kötendő házasság ügyében szerződést köthessen. Kelt Gyalu várában 1565. mart. 24.

Joannes secundus dei gratia, electus Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. significamus tenore presentium, quibus expedit vniuersis, quod nos ad plenum confisi, de fide, integritate, rerum gerendarum sufficienti peritia, et dexteritate, fidelis nostri magnifici Stephani Bathorij de Somlijo, capitanei, consiliarij et oratoris nostri, eidem igitur plenum ius, facultatem et mandatum,

agendi, tractandj et concludendi, cum sacratissimo principe, domino Maximiliano, domina fauente clementia, Romanorum Imperatore electo, semper augusto, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae etc. Rege, Archiduce Austriae, duce Burgundiae, marchione Moraviae, comite Tyrolis etc. domino, maiore et affine nostro obseruandissimo super contrahendo nomine nostro matrimonio, cum serenissima principe domina Joanna filia sacratissimae olim caesareae maiestatis domini Ferdinandi, felicit recordationis, sorore ipsius, domini Maximiliani caesaris, et simul super dote, et dotalicijs, alijsque ad principum matrimonia tractanda, ineunda et concludenda pro consuetudine necessarijs non aliter quam si nos ipsi personaliter presentes essemus, dandum et concedendum duximus, quemadmodum damus et concedimus per presentes promittentes et assecurantes ipsam sacratissimam maiestatem caesaream et Regiam, in verbo nostro et dignitate Regia, Quod quicquid nominatus Stephanus Bathorij cum ipsa sacratissima caesarea et Regia maiestate Romanorum, in causa dicti matrimonij, dotis et dotaliorum, egerit, tractauerit, concluderit, in totum, in omnibus punctis, clausulis et articulis, ratum atque firmum sumus habituri, et inuiolabiliter obseruabimus, quemadmodum assecuramus, et promittimus, harum nostrarum, sigillo nostro, et chyrographa munitarum vigore, et testimonio literarum, datae in arce nostra Gijalw, die vigesima quarta mensis Martij anno domini, millesimo, quingentesimo, sexagesimo quinto.

JOANNIS electus Rex m. p.

STEPHANUS BATHORIJ
de Somlijo mp.

(Eredetije a bécsi cs. titkos levéltárban.)

III.

II. *János király utasítása II. Miksa császár- és királyhoz küldött követe Somlyai Báthori István részére. Kelt Gyalu várában 1565. mart. 24.*

Instructio sacrae electae maiestatis Regiae Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. magnifico Ste-

phano Bathorij de Somlyo capitaneo consiliario et oratori ad sacratissimam maiestatem caesaream et Regiam Romanorum, dominum Maximilianum in arce Gialw die vigesimo quarto mensis Martij data, Anno domini 1565.

Postquam seditiosorum et tumultuosos ingenio praedictorum quorundam opera et studijs fortuna nostra apud sacratissimam caesaream et Regiam maiestatem eo deducta est, ut illius maiestatem aduersum nos exasperarint, nobis infensam reddiderint ac bellicam expeditionem mouere maleuolis persuasionibus egerint, pluris fieri uolentes multiplicem iniuriam indigne nobis per eos illatam, quam nostram perennem obseruantiam erga caesaream et clarissimam domum Austriacam simulque caesareae et regiae maiestatis beneuolentiam et oblatum saepenumero candorem erga nos, id quod uehementer nobis doluit. Nam nos nunquam uel digitum extremum contra illius maiestatem caesaream et Regiam monisse agnoscimus, nec mouere intendimus, immo obsequentiam officiose testari statuimus, sed factiosos et in perniciem publicam natos nonnullos ac aerarium principum exhaurientes, cauernis et antris suis tanquam nonos cacos priuare conati sumus, ne uidelicet libere praedarentur et promiscuam multitudinem licenter expilare possent, Nos tamen memores benignae naturae caesareae maiestatis ac indentidem oblatae beneuolentiae suae erga nos, in conspectu etiam habentes quod serenissimam dominam Joannam sororem suam ante annos complures designatam et promissam, nobis elocare declarauerit, qua in re summam caesareae et regiae maiestatis et sinceram erga nos beneuolentiam atque propensionem animaduertimus. Et ob id maiestati eius caesareae in cunctis postulatis obsequenter respondimus, ita tamen ne quoquo modo ea in re frustreremur. Vltro igitur et ex animo requirere uoluimus maiestatem illius caesaream et Regiam et causam personamque nostram fidei et beneuolentiae nobis toties oblatae sincere committimus, nil dubitantes maiestatem illius caesaream ea facturam, quae ad bonum publi-

cum, quietem, conseruationemque afflicti Regni Hungariae pertinere iudicabuntur.

Primum itaque reuerenter et candide postulamus, ut caesarea maiestas nihil per nos contra se aut suos factum existimet, sed contra quietis et tranquillitatis publicae turbatores, factiosos, seditiosos homines, qui contra aequum, et iustum plebem promiscuam expilabant, iniurias et damna, inferebant, bono publico aduersabantur, nec maiestati eius caesareae, nec nobis, sed suis usibus, et marsupijs distendendis inseruientes, in iniuriam summi dei, maiestatis caesareae et Regiae ac nostrae, simul uero oppressionem misere et ter quaterque afflictae plebis communis. Interim speciose confictis literis et nuntiatis sua facinora apud caesaream maiestatem tegentes, nos et nostros officiales totis neruis suggillare laxareque architectati sunt.

Deinde uero maiestas caesarea et regia nos e natio candore nostro iudicans deque nobis optime persuasa, dignetur primum firmam pacis affinitatisque futurae gratia, totam terram cis Tibiscum nobis clementer remittere et concedere iure successorio, uel si id nullo modo concedatur, saltem uita durante impetretur; ne Turca intercludat dominium nostrum ab ditione et Imperio caesareae et regiae maiestatis, deinde quod si caesarea maiestas bello indesinente terram eam a Turca defendere statuet, indubie multo plus sumptuum absummere cogetur, quam ea terrae portio subministrare poterit.

Quod si forte cis Tibiscana nullo modo impetrari poterit, tantae etiam obsequentiae nostrae causa nimirum, qui personam quoque nostram titulo et ornamentis spoliare in fauorem caesareae et Regiae maiestatis non dubitauerimus, concedatur pro arcibus Hwzt Mwnkach, item comitatibus Bereg, Vgocha, Maramaros, ciuitas Naghbania seu Riuulus minorum, item Zolnock et Crazna comitatus. Reddantur arces quoque quas bellica expeditio caesareae maiestatis nunc interceptit, illis ipsis, quorum aut iure haereditario erant, aut nostra donatione possidebant.

Si ne hoc quidem concedatur quoquo modo, nec dilationem ullam caesarea maiestas admittere dignabitur in dotem quoque acceptabuntur.

Item bona Episcopatus Albensis, item decimae et redditus uniuersi in Hungaria in quibuslibet comitatibus libere possideantur, quemadmodum Tasnad, Zilah etc.

Item ut donationes bonorum in Hungaria per nos factae, quae ad fiscum deuoluta esse deprehenduntur, per defectum seminis, uel per ecclesiarum desolationem, conseruentur.

Reliqui articuli inserti sunt priori instructioni, qui inibi consulendi sunt, et pro merito causae studiose tractandi.

JOANNES electus Rex.

STEPHANUS BATHORIJ
de Somlyo.

Hátára jegyezve: Exemplum Instructionis Transylvani, Batori suo D. Stephano Bathorij de Somlijo ad Sac. Caes. maiestatem ablegato, die 24. Martij 1565. datae.

(Eredetije a bécsi cs. titkos levéltárban.)

TOKAJ VÁROSA CZÉHEINEK ALAPSZABÁLYAI a XVII-dik századból.

II.

A lakatgyártók, csiszárok és szijgyártók czéhbéli alapszabályai; mely három czéh még előbb alakult meg mint a szabóké, mert Thurzó György nádor latin bevezetéssel és záradékkal ellátott s Tokajban 1610-ben július 4-én kelt kiváltságos levelében azt mondja, hogy: Kecskeméthy Mihály, Nagyrévi Orbán, Eszlári András és Suuri Mihály lakatos, Szombathy Ferencz fegyverkovács (armorum opifex) s Sziogyártó Péter és Sziogyártó István mester, azaz e három kézművészet mestereinek (trium artium mechanicalium magistri) kérésökre e három egyesület szökásban levő s magyar nyelven előterjesztett alapszabályait, az mint az más nagyobb városokban is szokásos, szóról szóra megerősítette. E szabályok így következnek:

Az lakatgyártóknak az minémű rendtartások s minémű szokások vagyon minden királyi városokon, következik ilyen mó-

don. Elsőben. Az mely lakatgyártó magának akar lenni valamely királyi városban és az czéhet felköveti, úgy hogy ha igazán s jámborul vándorlásában kitöltötte két hetét minden jámbor mesternél, mondja meg a czéh előtt igazán jó lelkiismerettel, e mellett, hogy ha társopoharát igazán megadta, az mi czéhünköt követheti, az felkövetési pénzt az czéh asztalára letévén, u. m. egy aranyat, annakutána kövesse az czéhet az jámbor mesterek előtt; hogy ha jámborul igazán kitöltötte inas esztendeit, u. m. az három esztendőt és igaz czéhes helyen tanult, tartozunk befogadni az to kai czéhnek társaságába, de úgy hogy, az miképen egyéb királyi városokon és kulcsos városokon szoktanak vele élni, az mester remeket megcsinálja és bemutatassa az jámbor czéhbeli mesterembereknek, hogy ha szeretik és helyben hagyják. Az mikoron az felkövetett mester remeknek kovácsolásához kezdene, tartozik az közönséges czéhbeli mesterembereknek ezzel az megnevezett collatióval: kilencz tyukkal, egy luddal, egy töltött malacczal, kilencz font hussal, három font disznóhussal, egy sajttal, kenyeret az mennyit megehetnek, bort az mennyit az collatió mellett megihatnak.

Az remeket megkovácsolván, ha bemutatja, jó lelkiismerettel úgy vegyék fel az collatiót, hogy megérdemlje az mesterséget. Hogy ha látnának oly fogyatkozást benne, hogy az közönséges czéhnek ártására lenne vagy gyalázatjára, be ne vegyék, hanem vándorolni küldjék. Hogy ha pedig türethetőképén való defectust találnak benne, az mely az czéhnek ártására nem lenne, büntessék meg azért az kicsiny defectusért és az minémű büntetést reá vetnek érdeme szerint, felét megvegyék.

Az remek elkészítése pediglen esztendő s három nap, addiglan legényt nem szabad tartani. Az remeket ha elkészíti, mester asztalával készen legyen, hogy ha étellel és itallal egyetemben akarja megadni, szabad legyen véle, ha pediglen pénzü adja, tizenkét forint az husra. Az mely remeket készít pediglen, rézzel forrasztott ne legyen, ónos se legyen, hanem tisztított legyen; az remekcsinálás pediglen három darabban áll: kenyelvas, zabola és sarkantyú.

Másodszer. Hogy ha más városról akar czéhes közénk váltani, nem tartozik remek csinálással, hanem csak jó áldomás itallal és az czéh ládjában hat forinttal, de úgy hogy igaz czéhes helyen tanult, úgy vegyék be. Hogy ha inasa lészen az kívül való mesternek, bevigye az egész czéh eleibe szegődtetni és ha esztendeit jámborul kitöltvén, az egész czéh előtt mondja szabadon, és az czéh is tartozik azzal, hogy czéh pecsége alatt tanulólevelet adjon néki, az czéh pecsétitől tartozik egy forinttal.

Harmadszer. Az minémű rendi légyen az egész czéh tartásának in summa csak ez, hogy az egész tiszta és igaz ágyból való személyt vegyen be az czéhbe, az mely igazán és jámborul viseli magát, hogy azzal az czéhet ne rontsák, hanem inkább építsék; továbbá, hogy mikoron az czéhet összegyűjtik és czéhtáblát jártatnak, annak órája legyen. Ha az órára be nem megyen az czéhmaster házához, 12 pénz bünt. Ha pedig valamely jámbor mester meg talál halni az czéhnek társaságából vagy felesége vagy gyermeki az háromféle mesteremberek közül, lakatgyártó, szijgyártó és csiszárok közül, tartozik ezzel az czéhmaster, hogy táblát jártasson és tisztességesen az temetségnek helyére készítsék. (igy). Más az pediglen, hogy ha valamely az mesterek közül megbetegednék, tartozik az ifu mester mellette lenni.

Negyedszer. Azzal tartozik az czéhmaster, hogy minden két hétben az táblát elbocsássa és bejárása legyen az czéhmaster házához és ki ki régi szokás szerint lássa meg, hogy ha valamelyik valamit vétett volna egyik a másik ellen, az körül kérdés szerint megbüntettessék.

Az körül kérdés ilyen módon vagyon: „Tisztelendő jámbor mester uraim, az elmúlt bejárástól fogva mostanra vagyon bejárásunk, hogy ha valamit vétettem volna valamely jámbor mesternek, álljon elő a czéh asztalnak, míg az jámbor mestereknek ládjok nyitva vagyon és jelentse meg az jámbor mesterek előtt; a kinek mit vétettem, kész vagyok szép szómmal megengesztelnem, ha szép szómmal meg nem engesztelhetem, kész vagyok minden háboruság nélkül az egész

czéhnek kedvét keresni, a mennyiben megelégíthetem.“

Biró és tanács nélkül az városi birónak tanácsival együtt nem szabad az czéhet igazgatni, az mennyiben az czéh igazsága tartja; a czéh pediglen minthogy igaz és tiszta, nem szabad prokátort az czéhbe vinni és annak nem szabad ott felelni; mivelhogy a czéh nem büntethet sem lopót, sem paráznát, sem gyilkost, hanem az város biráinak kezében az ösztöke és az tanácsival együtt büntesse meg igaz törvény szerint.

Ötödször. Mikor bejárások vagyon az czéh házhoz az mestereknek és mulatások esnék lenni, tartozik szolgáló mesternek közöttük lenni, ugy mint ifju mesternek, az ifju mester pedig háboruság nélkül szolgáljon.

Hogy ha az czéh ládája kiváltképen nyitva vagyon és az megpecsételtetett czéh levele az asztalon vagyon, addig ha valaki háboruságot avagy szitkozódást inditana, büntetése legyen. Hogy ha penig az ládát bezárolván, mulatások esnék az mestereknek, az asztalon valaki bort öntözne, az melyet tenyerével be nem lephet, egy pint bor a büntetése.

Az legényeknek pedig nem szabad harmadot adni, hogy a czéh ne romoljon, hanem ha társlegény és jó műves, heti béri negyven pénz; ha pedig apró béres, tehát kinek kinek az negyven pénz alatt az minémü jussa léssen, mestersége szerint szabad legyen adni. Szakmányt szabad legyen adni az lakatgyártó legénynek uj mivtől darab számra, öreg darabtól 12 pénz, fél darabtól hat pénz, váltó művtől harmadot szabad legyen adni.

Ital pénze az legénynek egy kicsin sató (így) szög, egy puska igazítás, ha tűzbe nem viszi; ha tűzben viszi is, egy hévvel megigazíthatja, ital pénze az akármí légyen, ha egy hévvel kiütheti borra való, ha egy szeget szegez az felszögező sarkantyura, az is ital pénz; akármicsoda legyen, az melytől hat pénzt vagy hetet adnak, az a legényé. Vasárnap ha nyitni hívják, az is ő ital pénze; ha legény nincsen az mihelyben, az vasárnapi nyitópénz az inasé. Az legény ha más királyi városról ide vándorol erre a mi városunkra, nem szabad mihelyekről mihelyekre járni, ha rajta érik, egy heti bér az

büntetése, hanem az főczéhmaster után való czéhmasterhez szálljon és onnan izenjen az miv kereső legényektől, hogy ha pedig legénye nem volna, tartozik két ifju mester mivet keresni neki, egy mestert, melyet akar az legény, elválaszthat, azon kívül ha az mivet nem ad neki, rend szerint járjon, elsőben keresse meg az öreg czéhmaster, azután az másodikat. . . . Az legényeknek beirások legyen és dekányjok legyen. Egy forintig szabad légyen büntetnie közöttük; a ki kontár helyen mivel, annak büntetése vagyon, és nem szabad vargával avagy borbélylyal vándorolni.

Az inasnak rendi: Két hete vagyon próba heti, addig próbálja meg, ha szereti az urát és aszszonyát, osztán ha szereti az szállást, tehát szegődjék be három esztendeig, de annak alatta be ne vegyék, ha szintén öreg legény volna is, mert nem szabad; ha penig beveszik, az czéhet rontják. Pénzért nem szabad tanítani, ha pénzért tanítandotok (így), megromlik az czéh igazsága. Az inas ha beszegődik, tartozik az czéh ládájához egy font viasszal, ha pedig viaszt nem adhat, negyvenöt pénz az jussa. Az inas nem erőltetheti az urát uj ruhára, hanem a mit jó szántából ad neki viselt ruhát; tartozik az urának hűséggel, mig esztendeje kitelik. E mellett vigyázzon hűséggel az ura műhelyében, az legény két küszöbön lopogatva ne miveljen, ha az inast rajta éri, az legény tartozik az urának megmondani; az inasnak esztendeje kitelvé, tartozik az ura két forinttal neki.

*

Az csiszárokknak műszokások, az miképen oda fel meg vagyon az lakatgyártóknak műszokásában írva, azonképen az csiszárok is. Remeket csináljon, mesterasztalt adjon. Az remekcsinálás egy szablya, egy hegyes tör hosszu sarkvassal. Mesterasztalát ha megváltja tizenkét forint.

Az csiszár legénynek rendi: Italpénze ez, hogy az miveltető embernek az maga kötő vasát ő szeggel ha felszegzi, italpénze; az tisztításnak fele az legényé; társlegénynek heti bére huszonöt pénz, apró béresnek husz pénz. Ha penig társlegény,

négy hétben egy szablyát szabad csinálni az ura szerszámával; ha pedig két hétben kíván egy szablyát, négy pénz heti béri.

Az inasnak rendi ez, hogy: Próbálja meg két hétig az uránál, ha szereti a szállást, szegődjék be. Nem szabad három esztendőnek alatta bevenni a mesterségre. Ruházatjával az ura nem tartozik, hanem ő hüvelyben szablyát építsen maga gyertyájánál; az urának hurré tegye, nyolcz óra után ha az maga mivéhez kezd, de azelőtt nem szabad.

A szijgyártóknak műszakások. Elsőben, valamely városon nem hagynák az tokaji szijgyártóknak mivet árulni, ők is azoknak ugy hagynák Tokajban árulni. Továbbá sokadalomkor az szijgyártók az művet megnézik és ha hibát lelnek benne, megbüntessék mint más városokon szokásos. Ha magát le akarja tenni közöttünk valamely szijgyártó, annak mód nélkül nem hagynak mivelni az tokai szijgyártók; mint más városokban élnek vele, mesterasztallal tartozik; az ő felsége pecsétés levele alá mig magát be nem adja és velünk egyet nem akarna tartani, annak ne legyen szabad városunkon mivelni.

Társlegénynek heti béri husz pénz, apró béresnek tizenkét pénz; egy arasznyi faldozás az legénynek italpénze, az mint egyéb városokon is élnek vele. Bört az legénynek az urával nem szabad készíteni és társul az urával mivelni.

Az inasnak három esztendeig be kell szegődni az czéh előtt; pénzért nem szabad tanítani, hanem igazán három esztendőt töltsön. Uj ruhával nem tartozik neki, jó akaratja szerint a mit az mester ad neki. Esztendőit kitöltvén (az inas), két forinttal tartozik neki (az mester).

HOZOMÁNYJEGYZÉK A XVII. SZÁZADBÓL.

Közli: Deák Farkas.

Anno 1647. die 26 augusti.

Consignáltatott, az minémű arany és ezüst művet s egyéb marhat adtunk az mi

szermes fiunknak az tekintetes és nagyságos czobor szentmihályi Czobor Imre urannak.

Nyakba vetőnek száma.

1. Nyakba vető huszonnégy rubintos, gyémántos boglárók rajta és rubintos, gyémántos függő vagon rajta Fides formára.
2. Másik nyakba vető tizenhét zafiros és gyöngyös boglárók rajta, az közepin egy nasfa zafiros és rubintos.
3. Rubintos, bogláros, gyöngyös koronka, melyben vagon huszonnégy boglár.

Aranylánczoknak száma.

1. Egy arany láncz pánczél formára.
2. Másik spanyor aranyláncz gyöngyös, gránátos.
3. Harmadik aranyláncz szemes.
4. Negyedik aranyláncz övnek való.

Boglároknak száma.

1. Tizennyolcz rubintos és gyöngyös aranyboglár.
2. Másik husz aranyboglár, három szem gyöngy vagon benne.
3. Harmadik tornyos, zománcczos aranyboglár 20 darab.

Függő.

1. Egy rubintos, gyémántos, kerekded fülbe való függő.

Gyűrűeknek száma.

1. Hat arany gyűrű gyémántos és rubintos.

Ezüst műnek, kupáknak és poharoknak száma.

1. Egy öreg egybenjáró aranyos kupa.
2. Más egybenjáró kisebb aranyos kupa.
3. Egy öreg fedeles aranyos pohár.
4. Egy virágos aranyos gombos pohár.
5. Hat ezüst, aranyozott csésze gyümölcsnek való.
6. Egy ezüstben foglalt jaspis köves aranyos kanna.

Katona szerszámának száma.

1. Egy lóra való apró gombos aranyozott szerszám.
2. Egy lónyakba való ezüst, aranyozott nyakba vető.
3. Egy ezüstös bogláros kard.
4. Egy kristályos köves bot. (E sor női irás.)

Kárpit.

1. Négy darab flandriai kárpit.

Szőnyeg.

1. Két fehér szőnyeg.

Paplan.

1. Egy török paplan.

(L.S.) EMERICUS CZOBOR m. p.

(Eredetije a gr. Berényi Ferencz bodoki levéltárában, fasc. 71. nro. 23.)

ÖREG RÁKÓCZY GYÖRGY ÖZVEGYÉNEK,

Lorántfy Zsuzsánnának

LEVELEZÉSE.

(1649—1655.)

Közli: Szilágyi Sándor.

III.

1649 April 28.

Illustrissima Principissa, domina, domi-
na mihi clementissima.

Humillimam in gratiam celsitudinis ve-
strae, debitamque servitii mei oblationem.

Üdvezült bátyám uramnak ő nagyságá-
nak az elmúlt napokban olvasván testamen-
taria dispositióját, melynek némely részében
igen alázatosan követi nagyságodat mint igen
kegyelmes méltóságos fejedelem asszonyát,
kinek fejedelmi kegyelmességében soha meg
nem fogatkozott, kívánván Istentől nagysá-
godnak bőséges lelki és testi áldásokat, mint-
hogy az nagyságod szolgálatjában is sok
fogatkozást tehetett, noha nem az akaratból,
hanem az vénségnek terhes erőtlenségéből
az eshetett, akarván azért igaz tiszta szívvel
való alázatos, kész szolgálatra való indulatját
(mely ez világi életben volt) megmutatni, egy
kis ajándékot rendelt nagyságodnak kegyel-
mes asszonyom, melyet maga is testamen-
tumában megvall, hogy nagyságod méltóságos
állapotjához kegyelmes asszonyom nem volna
illendő és magam is látom, de mégis szübeli
indulatját hogy ebből is nagyságod kegyelmes
asszonyom megtapasztalhasssa, nem akart ő

nagysága utolsó dolgaiban is nagyságodról
kegyelmes asszonyárul elfeledkezni, mint
nekem is igen kegyelmes asszonyomat kérem
alázatosan nagyságodat, ne tekintse ez kicsin
ajándékot, hanem igaz hiveinek nagyságodhoz
való alázatosságokat. Továbbá nagy alázatos-
sággal könyörög azon is üdvezült bátyám
uram ő nagysága nagyságodnak kegyelmes
asszonyom, hogy én rólam is kegyelmességét
el ne fordítsa ily árvaságomnak idejében.

Ezen, kegyelmes asszonyom, nekem is
méltó könyörögenem nagyságodnak, mert igen
kegyelmes asszonyomnak ismertem mindenkor
s tapasztaltam nagyságodat, mert én soha
az én jó emlékezetü üdvezült kegyelmes
uramtól és nagyságodtól kegyelmes asszonyom
soha meg nem bántattam, sőt egynehányszori
dolgaiban nagy fejedelmi kegyelmességét
vettem és tapasztaltam nagyságtoknak, kiért
életemet és véretem elfogyatni és kiontani
nagyságodért és szerelmes s méltóságos ra-
jaiért, ha mikor kívántatik, kész vagyok.
Alázatosan kérem azért nagyságodat, mint
kegyelmes asszonyomat, alázatos árva szol-
gájától ne vonná meg kegyelmességét, kiért
Isten ő szent felsége nagyságodat kegyelmes
asszonyom mennyen és földön áldja meg szent
fiának érdeméért.

His Illustrissimam celsitudinem vestram
Deo optimo maximo commendans diu foeli-
cissime valere cupio.

Datum in San. Benedita 28. aprilis
Anno 1649.

Illustrissimae celsitudinis vestrae

Servus humillimus

FRANCISCUS KORNIS m. p.

Kivül más irással: 1649. Mense
Apr. Kornis Ferencz uram.

Külczim: Illustrissimae Principissae
dominae dominae Susannae Lorántfi, celsis-
sima quondam Principis Domini domini Georgii
Rákóczy dei gratia principis Transylvaniae
partium regni Hungariae domini et siculorum
comitis etc. relictiae viduae etc. Dominae do-
minae mihi clementissimae.

(Eredetije, mely egészen Kornis írása, a magy. kir.
kam. levéltárban.)

IV.

1649. Jun. 4.

Illustrissima Domina Principissa.

Istennek kegyelmességével ez mostani országgyölése, úgy étélem, csendesen és szerencsésen is végbenmenvén s ú felsége is az mi kegyelmes urunk tegnapi napon elmentvén Bécsben, és az kegyelmelek országgyölésére köldött főember követi is visszatérvén, ez alkalmatossággal kívántam kegyelmedet levelem által látogatnom és kegyelmed hozzám való jó akaratját meg is köszönöm s magamot Klobusiczky uram ő kegyelme által kegyelmednél recommendáltatnom; kérvén azon is kegyelmedet, énnékem parancsoljon s szolgáltatson is velem erre az földre, valamiben tudhatok kedveskednem kegyelmednek, szeretettel megcselekeszem. Az országgyölésének végbenmeneteléről nem irok semmit is kegyelmednek, mert elhittem, kegyelmelek főember követi valóságosan referálni fogják kegyelmeleknek minden részeiben. Isten tartsa meg kegyelmedet sok esztendeig jó egészségben s vigasztalja szomorúságában. Posony die 4. Junij Anno 1649.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

Servitor paratissimus

PAULUS PÁLFFY S. K.

Czi m: Illustrissimae Principissae Dominae Susannae Lorántffy, Illustrissimi Principis olim olim (igy) Domini Georgii Rákóczy alias Principis Transylvaniae etc. Relictae viduae etc. Dominae observandissimae (P.H.) (Eredetije a m. kir. kamarai levéltárban.)

V.

1649. 7. August.

Illustrissima Principissa domina domina mihi clementissima.

Mint kegyelmes asszonyomat nagy alázatosan akarám ez alázatos írással megtalálnom; nyilván lehet. nagyságodnál az én 10 esztendőűl fogvást való kötelességem az nagyságtok szolgálatjában, melyért nemcsak sok károkat s becsületes tisztemnek levonyását szenvedtem, de ez elmúlt veszedelmes üdőkben életemet is nehezen tartám meg az nagyságtok hűsége mellett. Minthogy pedig

ezen kötelességemet még ez elmúlt 1648. esztendőben szegény boldog emlékezető Istenben elnyugodt fejedelemnek ő nagyságának alázatosan resignáltam volt, restantiám pedig egynehány esztendőbeliek, az mint arról mind Klobusiczky s mind Mednyanszky uraiméknak ő kegyelmeknek adott signaturáimból és mutatott conventióimból kitetszik, hátra vannak mind e mai napig is; nagyságodnak mint kegyelmes asszonyomnak alázatosan könyörgök, méltóztassék kegyelmesen azokat nékem megfizettetni, az mint Zákány és Klobusiczky uraimék ő kegyelmek palatinus uram ő nagysága előtt arról assecuráltanak, hogy csak illendőképpen requiráljam nagyságodat alázatosan, abban nékem fogyatkozásom nem léssen, hanem liquidatis liquidandis, nagyságod kegyelmesen contentáltat, és hogy nem is szükséges (az mint ő nagysága akkor igyekezett), hogy a végett palatinus uram ő nagysága nagyságodat requirálja, hanem ő kegyelmek magok is elvégzik nagyságodnál. Ugyanakkor pedig azon palatinus uram ő nagysága előtt énnékem is obligálnom kellett magamot az debreczenieknek azon felvött barom ára pénz felől, melyet néminémő Ecsedy István nem jó maga viseléséből énnékem deputált volt, hogy eljövén a terminus, contentáljam őket. Ahhozképest mégis könyörgök nagyságodnak, méltóztassék azon restantiát nékem megfizettetni, hogy én is azokat hasonlóképpen mentől hamarább mint nagyságtok szegény subditusit ugyanabból contentálhassam. Mely nagyságod kegyelmességét éltem fottáig igyekezem alázatosan megérdemlenem. In reliquo servet Deus illustrissimam celsitudinem vestram diu salvam atque incolumem. Posonij 7. Augusti 1649.

Illustrissimae ac celsissimae celsitudinis vestrae

servitor humilimus

GEORGIUS JANCIOVITS M. P.

Külczi m: Illustrissimae ac celsissimae Principissae dominae dominae Susannae Lorántffy DEI gratia Principissae Transylvaniae, partium Regni Hungariae dominae et siculorum comitissae etc. dominae dominae meae clementissimae.

(L.S.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

VI.

1649. Aug. 7.

Illustrissima Principissa, ac Domina
Domina Gratosissima.

Humilium servitiorum meorum demis-
sam oblationem.

Kegyelmes asszonyom.

Jóllehet néhai Istenben elnyugodott fejedelmet uram ő nagyságát az ő felsége commissariusi által megtaláltam vala az sztropkai lövészerszám felől, ki jó reménységet is adott vala megadása felől. Azután nagyságodat is Törös uram ő kegyelme által kényszerítetttem volt alázatosan megtalálnom, ki által ajánlotta magát nagyságod is, hogy az dolognak voltaképen végére menvén, az aránt minden kegyelmességgel méltóztatik lenni. Mivel pedig kegyelmes asszonyom Sztropkó azokban a részekben egyik véghely Lengyelország felől, minémő szerencsén forog pedig azoknak is most állapotjok, ha (kitül óvjon Isten bennünket) az kozáksággal elegyedett pogányság valamint ki találna ütni, mint maradhatna meg annak a kis földnek az a kis erőssége csak a nyargaló ellen is, a jó Isten tudja, nem lévén most semmi lövő szerszáma.

Kérem azért mint kegyelmes asszonyomat nagy alázatosan mind felől megirt okokra nézve, mind pedig az én kicsiny jüvendőbeli szolgálatomért is mutassa kegyelmességét, hogy azon sztropkai munitióim visszaadassanak mentül hamarább. Ezaránt való kegyelmes jó akaratját, Isten éltetvén, nagyságodnak én is igyekezem megszolgálni, kegyelmes választ várván nagyságodtól. Tartsa meg az ur Isten nagyságodat sokáig jó egészségben. Datum in arce Sztropko die 7. Augusti Anno 1649.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

Servitor obligatissimus
SIGISMUNDUS PETHŐ s. k.

Czim: Illustrissimae Principissae, ac
Dominae Dominae Susannae Lorantffy Cel-

sissimi alias Principis ac Domini Domini
Georgii Rákóczy senioris etc. Relictae etc.
Dominae Dominae mihi gratiosissimae. (P.H.)

(Eredetije a m. kir. kamarai levéltárban.)

VII.

1649. Aug. 13.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Nagy-
ságnak mint kegyelmes asszonyomnak. Az
ur Isten Nagyságodat sok idvességéssé jókkal
látogassa, szívem szerint kívánom.

Az nagyságod kegyelmes parancsolatja szerint, kegyelmes asszonyom, Ujvárosra én elmenvén, az ott való nagyságod számára levő embereket elfoglaltam ez elmúlt szeredán és ugyan mindjárt birót is eskettem egyet közölök, Tsahfalura (Csáj?) is küldöttem dollogra benne, a kik akkor otthon találtattak lenni; nagyságodnak kegyelmes asszonyom én általam ezen ujvárosiak alázatosan könyörögnek, az mint annak előtte minemű szabad szolgálatban voltanak, hogy ennek utána is abban megtartatnának, ugy mint ezer köből bort adtanak s bordézmájokat megadták, azután ház után való birásokért is bort adtanak, hogy nagyságtok is kegyelmes asszonyom ebben megtartaná, azon esedeznének, mivel azon kívül is igen marhátlan emberek, mindazáltal az nagyságod kegyelmessége. Az ur Isten sokáig éltesse nagyságodat kegyelmes asszonyom kívánatos jó egészségben. Datum in Ecsed die 13. Augusti Anno 1649.

Nagyságodnak

alázatos kisebbik szolgája
PONGRÁCZ PÁL s. k.

Czim: Illustrissimae ac Celsissimae
Dominae Dominae Susannae Lorantffy Celsis-
simi quondam Principis Domini Domini Ge-
orgii Rákóczy Dei gratia Principis Transyl-
vaniae partium regni Hungariae Domini et
Siculorum Comitissae Relictae viduae etc. Do-
minae Dominae mihi Clementissimae. (P.H.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)